

Könyvismertetés

Dr. Gyula Török: Die Bewohner von Halimba im X. und XI. Jahrhundert. AH. Ser. Nova XXXIX. (1962) 169. old. 100. tábla, 36 szövegközi kép és 4 melléklet.

1952-ben a Veszprém megyei Halimba község mellett megindult temetőfeltárás első eredményeiről a tudományos irodalomban először 1954-ben kapunk hírt.¹ Török Gyula rendkívüli szorgalommal és odaadással végezte a feltárást, a temető ásatásának teljes befejezéséig, amely végül is (egy régebben előkerült vázzal együtt) 932 sírt eredményezett. A temetőről 1959-ben megjelent lipcsei összefoglalás nyomán² külföldi szakkörök is nagy érdeklődéssel várták³ a feldolgozás befejezését és a publikációt. Az 1955-ben befejezett feltárás feldolgozása, amely ugyan az ásatással párhuzamosan is folyt, ezután még fél évtizedes alapos munkát követelt. Ezzel a könyvvel a magyar és szláv régészeti kutatás és az egész közép-európai őstörténeti kutatás is igen komoly, *történeti forrásként* használható munkát kapott segítségül. Habár a temető elsősorban a dunántúli emléktanyag feldolgozása szempontjából a legjelentősebb, levonhatók belőle olyan következtetések is (történeti, társadalomtörténeti, etnikai sb.), amelyek az egész Kárpát-medence történetére nézve is komoly jelentőséggel bírnak.

Az 1959-ben megjelent német nyelvű kivonat és a már napvilágot látott,⁴ vagy a közeljövőben megjelenő ismertetések felmentenek az alól a feladat alól, hogy a könyvet teljes részletességgel ismer-tessük.

932 sír közül 929 egyező tájolást mutat. A temetkezési szokásokban megnyilvánuló más eltérések (pl. karok helyzete) irányították éppen az ásató figyelmét arra, hogy a temetőt csoportokra bontsa fel. Ebben természetesen a gazdag éremanyag is komoly segítségére volt. Rátemetkezések nyomán felfigyelt arra a jelenségre, hogy a behajlított karú vázak régebbiek lehetnek. Ezeket kikereste a temetőben. Véleménye szerint ez a szokás a Balkán félsziget felől terjed északra, Pannoniába. Itt talán déli eredetű szláv beáramlásra kell gondolnunk.

A temetkezési szokások alapján azt is megállapítja, hogy a magyar honfoglalásnál *régebbi* temetkezést a temetőben nem találunk. A legrégebbi te-

metőrész a temető déli csoportja. Ebben az első csoportban elsősorban a helyi etnikum és részben a honfoglaló magyarság összetevői jelennek meg. Aránylag kevés az a régészeti anyag, amely a terület új urai megjelenésével hozható kapcsolatba: egészen szigorúan véve szemügyre a leleteket, csak hét felnőtt sírjában találunk a honfoglalókkal kapcsolatba hozható *tárgyakat*.

A honfoglalással bekövetkezett változások a X. század első évtizede utolsó harmadában már olyan lényeges politikai-etnikai változásokat hoztak magukkal a Dunántúlon is, amelyek során egyes etnikai csoportok viszonylag messze eltelepülhettek eredeti lakhelyeikről.

Vegyük ezután elő részletesebben az egyes, időben egymás után következő sírcsoportokat.

A temető használatának *első szakaszában*, ami alatt közel 60 évnnyi (vagy még kevesebb) idő telt el (910/925—970), összesen 156 egyént temettek el az életben meglévő rokoni-gazdasági csoportoknak megfelelő elosztásban. A temetkezésekkel fokozatosan nyugatról kelet felé haladtak.

A temetőhasználat *második szakaszára* (970—1050) már 381 sír esik. Ezek közül 47 volt koporsóba temetve. 12 sír teljesen mellékletnélküli, koporsójuk sincs (közel 12 %). Szemben az első szakasszal, itt már élesebben jelentkeznek a temetkezésben is tükröződő társadalmi-gazdasági különbségek. A szerző szerint azért van több koporsó ebben a szakaszban, mert a honfoglalást megelőző etnikum hatása jobban érvényesül. Ezzel azonban ellentmondásban áll az a tény, hogy az alkarok behajlításának szokása erősen csökken. Itt inkább az áruterelésbe való fokozódó bekapcsolódás jó hatása okozza ezt a jelenséget. Mind a szegény sírokba temetett egyének, mind pedig a jobb módúak (az első szakaszban tulajdonképpen egy igazi jómódú család volt csak), termelők, köznépi társadalmi helyzetben. Ez a szakasz, amely más hasonlókorú temetőkben is megvan, szemben az első szakasszal, amely a kalandozások korának köznépi temetője, már a letelepülés korának egyik pogány temetőjét képviseli.

A *harmadik szakaszban* az eltemetettek száma még tovább emelkedik, számuk 396 (1050—1100). Közülük már 192 a mellékletnélküliek száma. Ezen

utóbbiak közül legfeljebb a mellékletnélküli, de koporsóba temetettek lehet leszámítani, összesen 15 főt. A szám így is jelentős különbséget tükröz: a mellékletnélküliek ebben a szakaszban a temetkezéseknek már közel a felét teszik ki! Az eltemetettek társadalmi helyzete tehát az életben tovább romlott.

A temetkezés a XII. sz.-ban lassan abbamaradt ezen a helyen, mert a temetőt a templom mellé telepítették.

A szakaszok jellemzésekor nem térhettünk ki részletesen az egyes lelettárgyak, így pl. a *hajkari-kák* kérdésére. Ezek genezisére vonatkozóan részletes megjegyzéseket találunk Szymanski W. idézett ismertetésében, amit a temető németnyelvű előzetes publikációjáról írt.

Nemcsak az ékszeranyagot, hanem a *kerámiát* is igen alaposan feldolgozta könyvében a szerző. A X. sz. első felében Halimbán, úgy látszik, nem laktak fazekasok. A második szakaszban azonban már négyféle kerámiát is talált. Az edényanyag régi helyi hagyományokat őriz és folytat. Meg kell azonban még vizsgálni a vándorgölcöncserek kérdését. Ugyanis a nyersanyaglelőhely, az anyagelőkészítés és égetés kérdései ennek a problémának eldöntését egyáltalán nem teszik egyszerűvé. Ezenkívül az edények elkészítésénél, a szerző szerint, alátélapok alkalmazása még mindig elég kevésbé bizonyított. Többek között erre nézve nincsen adatunk a keleti szlávok anyagából. A fokozódó áruterelés véleményünk szerint a fazekasművességre és az áru meszesföldre való elszállítására is kihatással lehetett.

Szymanski W. kiemelte azt a tényt, hogy a halimbai temető feldolgozása új szintet jelent a magyar régészeti irodalomban. Az új dolog benne az anyag gazdasági-társadalmi interpretációja. A történeti forrásanyag módján való közlés mellett, véleményünk szerint is, ez a munka nagy erénye. Ezzel az interpretációval kapcsolatban legfeljebb annyit jegyezhetünk meg, hogy a halimbai faluközösség (ezen belül a nagycsaládi gazdasági kötelékek) szembeállításával a X. sz.-i birtokososztállyal, nem helyes. Ekkor még nem beszélhetünk Magyarországon egységes birtokososztályról (122. oldal).

Tulajdonképpen ezzel a feldolgozással kezdődött meg a honfoglaláskori és az azt követő korszak régészeti anyagának és az azt követő korszak régészeti anyagának és a részletes vizsgálata, melyet Molnár Erik régebben joggal hiányolt magyar őstörténeti munkáiban.⁵ Szóke Béla hasonló jellegű vizsgálatai a régebben feltárt temetőanyag szin-

tén ezen a téren jelentettek újabb lépéseket.⁶ Sajnos, korai halála munkálatai folytatását félbeszakította. Sajnálatos azonban az *embertani kutatás lemaradása e téren*. A Fiad-Kérpusztai XI—XII. sz.-i temető példamutató embertani feldolgozását nem követte a többi, már jónéhány éve feltárt VII.—XI. sz.-i temetők embertani feldolgozása. (Környe, Pilismarót-Basaharc, Sopron-Kőhida stb.) Elmaradt ez a halimbai temető esetében is. Ezért nem lehet a populációval kapcsolatos kérdést megválaszolni, pl. azt sem, amit Török Gyula igen helyénvalóan vetett fel könyvében, hogy milyen mértékben olvad össze a temető első szakaszában a helyi őslakosság a honfoglaló magyarság egyes elemeivel, egyáltalán van-e ilyenről szó az első szakaszban? (A régészeti anyag utal arra, hogy van.) Vagy csak a második szakaszban kerülnek ide be a közösségbe olyan magyarok, akik valamilyen okból kifolyólag nem kaptak helyet más temetőben. A jövőben, optimálisan, nem is lenne már szabad megjelennie olyan temetőfeldolgozásnak, melyet azonnal nyomom nem követ embertani feldolgozás, mert az ellenkező eset a komplex kutatás követelményeinek mellőzését jelenti.

Végezetül térjünk még ki a monográfia néhány más kisebb részletére is. A szerző könyvében — nagyon helyesen — elveti a „*Bjelo-brdovi kultúra*” elnevezést. Ez a helytelen elavult elnevezés már igen begyökeresedett az irodalomban. Reméljük, és erre komoly alapot ad ez a könyv is, hogy a kutatók mint helytelent el fogják hagyni mind Magyarországon, mind pedig külföldön.⁷ Ebben a korban már konkrétan, etnikumra vagy még inkább gazdasági-történeti korszakra kell utalni a kultúrák elnevezésében.

A letelepült életformát tükröző nagy létszámú X.—XI. századi temetők mellett rendszeres vizsgálat tárgyává kellene újra tenni a kis létszámú IX.—X. sz.-i magyar nagycsaládi, nemzetiségi rendet tükröző temetőket és temetőcsoportokat is. Itt fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a magyarok türk neve nem takar türk etnikumot, még ha voltak is török nyelvű csoportok a honfoglaló magyarságban. Nyelvileg azonban az ugor rész győzedelmeskedett.

A könyv szép példája a pontos, a régészeti leletanyagot történeti forrásértékűvé avató feldolgozásnak. Történeti, társadalmi következtetései megfelelően mértékartóak. Egyik kiemelkedő nyeresége régészeti irodalmunknak és egyben a koraközépkori kutatások egyik fontos bázisa.⁸

Erdélyi István

Jegyzetek

¹ Török Gy. Halimba-Cseres X.—XII. sz.-i temetője. FA VI (1954) 95—105.

² Török Gy. Die Bewohner von Halimba-Cseres nach der Landnahme. Leipzig, 1959.

³ Ld. W. Szymanski kritikai ismertetését: Archeologia Polski VII. 1. (1962) 156—160.

⁴ Filip J. Arch. Rozhledy. XIV. (1961) 5. 728—729 (rövid tartalmi ismertetés).

⁵ A magyar nép őstörténete. 2. kiad. Budapest 1954. 10.

⁶ A honfoglaló és korá-Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. Régészeti Tanulmányok I. (1962)

⁷ A Szovjetunióban is elfogadott terminus, használatára legújabbban CA 1962. 4. 114. 11. jegyzet (főleg Z. Vana ott idézett cikke alapján).

⁸ A kézirat nyomdába adása előtt jelent meg Cs. Sós Ágnes recenziója. AÉ 1963. 1.

Tartalomjegyzék

<i>Szerkesztő: Lectori salutem</i>	5— 7
<i>Fettich Nándor: Emlékezés Rhé Gyulára (1871—1936)</i>	9— 15
<i>Éri István: Beszámoló a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság 1962. évi munkájáról</i>	17— 26
<i>Éri István: A nagydéli lararium múzeumbakerülése</i>	27— 38
<i>Sági Károly: A vörsi langobard temető újabb ásatási eredményei</i>	39— 80
<i>Koppány Tibor: A Balaton-Felvidék románkori templomai</i>	81—114
<i>Tóth Sándor: A veszprémi székesegyház középkori kőfaragványai (A Bakonyi Múzeum kőtárának ismertetése I.)</i>	115—142
<i>Kozák Károly: XV. századi oroszlános kályhacsempék a Dunántúlon</i> ...	143—150
<i>Huszár Lajos: Eremlelőhelyek Veszprém megye területén</i>	151—160
<i>Jenei Ferenc: Pázmány Miklós veszprémi főkapitány</i>	161—170
<i>Vajkai Aurél: Adatok a Balaton melléki szőlőhegyek népi építkezéséhez</i>	171—183
<i>Nagybákay Péter: Veszprémi és Veszprém megyei céhpecsétnyomók</i> ...	185—219
<i>Mihalik Sándor: Stingl Vince herendi kerámiaműhelye</i>	221—230
<i>Molnár László: A Herendi Porcelángyár a reformkorban</i>	231—245
<i>Batári Ferenc: XIX. századi veszprémi asztalosok</i>	247—257
<i>Vörös Károly: Franciscs Károly veszprémi borbélymester pályafutása</i> ...	259—270
<i>Csaba Imre: A Tanácsköztársaság veszprémi kormánybiztosa</i>	271—273
<i>Tasnádiné Marik Klára: A kislódi „Pannonia” keménycserépgyár</i>	277—279
<i>Boros Ádám—Vajda László: A Bakony dolomitjának mohaföldrajza</i> ...	281—286
<i>Papp Jenő: Adatok a Bakony-hegység méhalkatú (Apoidea) faunájához</i>	287—300
<i>Tallós Pál: Adatok a Bakony és környéke nagylepkefaunájához</i>	301—310
<i>Füzes F. Miklós: A vörsi langobard temető növényleletei</i>	311—340
<i>Éri István—Takáts Vilmos: A nagyvázsonyi Kinizsi-vár famaradványai</i>	341—353
<i>Erdélyi István: Könyvismertetés. (Dr. Gyula Török: Bewohner von Hambrun im X. und XI. Jahrhundert)</i>	355—357

Inhalt

<i>Der Redakteur: Lectori salutem</i>	5— 7
<i>Nándor Fettich: Erinnerung an Gyula Rhé</i>	9— 16
<i>István Éri: Bericht über die Arbeiten der Direktion der Veszprémer Komitatsmuseen im Jahre 1962.</i>	17— 26
<i>István Éri: Geschichte der Erwerbung des Nagydemer Larariums</i>	27— 38
<i>Károly Sági: Neue Ergebnisse der Ausgrabungen auf dem langobardischen Gräberfeld von Vörs</i>	39— 80
<i>Tibor Koppány: Romanische Kirchen des Balatonoberlandes</i>	81—114
<i>Sándor Tóth: Die mittelalterlichen Steinschnitzereien der Kathedrale von Veszprém</i>	115—142
<i>Károly Kozák: Kacheln mit Löwenfiguren aus dem XV. Jahrhundert in Trandanubien</i>	143—150
<i>Lajos Huszár: Münzfundorte im Komitat Veszprém</i>	151—160
<i>Ferenc Jenei: Nikolaus Pázmány, Oberkapitän von Veszprém</i>	161—170
<i>Aurél Vajkai: Beiträge zur volkstümlichen Architektur der Weingärten der Balatongegend</i>	171—183
<i>Péter Nagybakay: Zunftpetschafte aus Veszprém und aus Komitat Veszprém</i>	185—219
<i>Sándor Mihalik: Die keramische Werkstatt von Vinzenz Stingl in Herend</i>	221—230
<i>László Molnár: Die Porzellanfabrik von Herend im Reformzeitalter</i> ...	231—245
<i>Ferenc Batári: Veszprémer Tischler im XIX. Jahrhundert</i>	247—257
<i>Károly Vörös: Laufbahn des Veszprémer Barbiers Karl Francsics</i>	259—270
<i>Imre Csaba: Veszprémer Regierungskommissär der Räterepublik (1919)</i>	271—276
<i>Klára Tasnádi—Marik: Die einstige Steingutfabrik „Pannonia“ von Kisléd</i>	277—279
<i>Ádám Boros—László Vajda: Moosgeographie des Dolomits von Bakony</i>	281—283
<i>Jenő Iapp: Beiträge zur Kenntniss der Bienenfauna (Apoidea) der Bakony-Gebirges</i>	287—300
<i>Pál Tallós: Beiträge zur Kenntniss der Falterfauna des Bakony-Gebirges und seiner Umgebung I.</i>	301—310
<i>Miklós F. Füzés: Pflanzliche Reste aus dem langobardischen Gräberfeld von Vörs</i>	311—340
<i>István Éri—Vilmos Takáts: Holzreste der Burg von Kinizsi in Nagyvázsöny</i>	341—353
<i>István Erdélyi: Buchbesprechung (dr. Gyula Török: Die Bewohner von Halimba im X. und XI. Jahrhundert).</i>	355—357

СОДЕРЖАНИЕ

От редактора: <i>Lectori salutem</i>	5— 7
Нандор Феттих: Вспоминание о Дьюле Ре (1871—1936)	9— 16
Иштван Эри: Отчёт о работе Управления музеев комитата Веспрема в 1962 г.....	17— 23
Иштван Эри: Перенос надъдемского ларария в музей	27— 38
Карой Шаги: Новейшие результаты раскопок в лангобардском кладбище в с. Вёрш	39— 80
Тибор Коппань: Церкви романской эпохи горного края на севере от Вала-тона	81—114
Шандор Тот: Средневековые каменные скульптурные работы веспремского кафедрального собора (Описание лапидария Баконьского музея, часть первая)	115—142
Карой Козак: Печные изразцы, украшенные львами, 15-ого века Задунайского края	143—150
Лайош Хусар: Места монетных находок на территории комитата Веспрема	151—160
Ференц Еней: Миклош Пазмань, главный капитан Веспрема.....	161—170
Аурель Вайкаи: К народному зодчеству прибалатонских виноградников	171—183
Петер Надьбакаи: Печати цехов города и комитата Веспрема	195—219
Шандор Михалик: Керамическая мастерская Винце Штингля в Херенде... ..	221—230
Ласло Мольнар: Херендский фарфоровый завод в эпоху реформ (1825—1848)	231—245
Ференц Батари: Веспремские столяры-краснодеревцы 19—20-го века	247—257
Карой Вёрш: Карьера веспремского парикмахера Кароя Франчича.....	259—270
Имре Чаба: Правительственный комиссар Венгерской республики Советов в Веспреме	271—276
Клара Марик Ташнадине: Фаянсовый завод «Паннония» в Кишлёде.....	277—279
Адам Борош, Ласло Вайда: География мхов баконьских доломитовых гор	281—296
Енё Папп: К фауне <i>Aroidea</i> Баконьских гор	287—300
Паль Таллош: К фауне больших бабочек Баконья и его окрестностей	301—310
Ф. Миклош Фюзеш: Растительные находки на лангобардского кладбища при с. Вёрш	311—340
Иштван Эри, Вильмош Такач: Деревянные остатки крепости Кинижи в с. Надьважонь.....	341—353
Иштван Эрдей: <i>Dr. Gyula Török: Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert</i>	355—357

Table des matières

<i>Rédacteur</i> : Lectori salutem	5— 7
<i>Fettich Nándor</i> : Commémoration à Gyula Rhé (1871—1936)	9— 16
<i>Éri István</i> : Rapport du travail fait à l'année 1962 par la Direction de Musée de Comitat de Veszprém	17— 26
<i>Éri István</i> : Comment la lararium de Nagydém entra-t-il en possession du musée	27— 38
<i>Sági Károly</i> : Nouveaux résultats de fouilles du cimetièree langobard dee Vörs	39— 80
<i>Koppány Tibor</i> : Églises de l'époque romane dans la région du pays haut du Balaton	81—114
<i>Tóth Sándor</i> : Sculptures en pierre du moyen âge de la cathédrale de Veszprém. (Compte-rendu de la galerie de monument de pierre du Musée Bakonyi. I.)	115—142
<i>Kozák Károly</i> : Carreaux céramiques lionnés du XV ^e siècle, en provenance de la Transdanubie	143—150
<i>Huszár Lajos</i> : Sites de monnaies sur le territoire du comitat de Veszprém	151—160
<i>Jenei Ferenc</i> : Miklós Pázmány, capitaine suprême de Veszprém	161—170
<i>Vajkai Aurél</i> : Données à l'architecture populaire des vignobles des environs de Balaton	171—183
<i>Nagybákay Péter</i> : Cachets de corporation de Veszprém et de comitat de Veszprém	185—219
<i>Mihalik Sándor</i> : Atelier céramique de Vince Stingl à Herend	221—230
<i>Molnár László</i> : La porcelainerie de Herend à l'ère des reformes	231—245
<i>Batári Ferenc</i> : Menuisiers du XIX ^e siècle à Veszprém	247—257
<i>Vörös Károly</i> : La carrière de Károly Francsics, maître-barbier de Veszprém	259—270
<i>Csaba Imre</i> : Le haut-commissaire de Veszprém de la république des Conseils (en 1919)	271—276
<i>T. Marik Klára</i> : La grèserie „Pannonia” de Kislőd	277—279
<i>Boros Ádám—Vajda László</i> : La moussè-géographiee de la dolomite du Bakony	281—288
<i>Papp Jenő</i> : Données à la faune d'apoeida du massif du Bakony	287—300
<i>Tallós Pál</i> : Données à la faune de macrolépidoptères du Bakony et de ses environs	301—310
<i>Füzes F. Miklós</i> : Les trouvailles végétales du cimetièree langobard de Vörs	311—370
<i>Éri István—Takáts Vilmos</i> : Les restes en bois du château Kinizsi de Nagyvázsony	341—353
<i>Erdélyi István</i> : Dr. Gyula Török: Bewohner von Halimba im X. und XI. Jahrhundert	355—357

Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadványai

Veröffentlichungen der Direktion der Veszprém Komitatsmuseen

B. Thomas Edit — Szentlélek Tihamér : Vezető a veszprémi Bakonyi Múzeum régészeti kiállításában (1959.)

Edit B. Thomas — T. Szentlélek : Führer durch die archäologischen Ausstellungen des Bakonyer Museums in Veszprém (1959.)

Tihany. Vezető a Múzeum kiállításához
Führer, durch das Museum von Tihany (1963.)

Vajkai Aurél : Bakonyi Ház (1963.)

Éri István — Vajkai Aurél : Veszprém megye múzeumai (1963.)

István Éri — Aurél Vajkai : Museen entlang des Balaton (1963.)

Tarnay Zsuzsanna — Rózsa György : Batsányi János irodalmi munkássága és egykorú képmásai (1963.)

É. Takács Margit — Péter Márta : Csikász Imre emlékkiállítás (1964.)

B. Thomas Edit : Baláca, freskó, stukkó, mozaik
Baláca, Fresko, Stuck, Mosaik (1964.)

Fekete Gábor : A Bakony növénytakarója (1964.)

Kiadja:

A Veszprém megyei Múzeumok Igazgatósága
Felelős kiadó: Eri István megyei múzeumigazgató
Technikai szerkesztő: Kelemen Márta
A címlapot tervezte: Katona László

A kézirat nyomdába érkezett: 1964 február
Megjelent 1100 példányban, 23 ív terjedelemben
64. 10. 868 — Veszprém megyei Nyomda Vállalat

Felelős vezető: Steltzer Ferenc

